

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

PM ./ riksåklagaren ang. olaga hot

(Göta hovrätts dom den 3 mars 2016 i mål nr B 2988-15)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att svara skriftligen på överklagandet och yttra sig över om det aktuella uttalandet har varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan i den mening som avses i 4 kap. 5 § brottsbalken samt vilken betydelse den tilltalades ställning har för den frågan.

Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag motsätter mig inte att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

PM åtalades för olaga hot för att med uppsåt ha hotat AJ genom att uttala ”Nu säger du vem det är annars drar jag in dina uppkörningstider och slår dig med ett basebollträ” eller liknande uttryck med samma innebörd samt har hotet varit ägnat att hos AJ framkalla allvarlig fruktan för egen säkerhet till person.

Åklagaren har preciserat att det endast är att slå med basebollträ som är att anse som olaga hot.

Tingsrättens dom

PM förnekade brott.

Tingsrätten ogillade åtalet.

Enligt tingsrätten var det styrkt att PM hotat att slå AJ med ett basebollträ.

Tingsrätten anförde vidare följande.

Att åklagaren överbevisat PM om att ha hotat AJ innebär dock inte med automatik att PM ska dömas för olaga hot. För att någon ska dömas för olaga hot ska det som gärningsmannen sagt eller gjort ha varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan. Det räcker således inte att ett hot är ägnat att framkalla fruktan utan rädslan måste vara allvarlig. Det är klarlagt att PM varit i kontroverser med elever tidigare, bland annat om just den saken som han varit arg för den 4 maj

2015 och att AJ inte ens lämnade platsen där hotet uttalades utan att det var PM som gick. Flera personer befann sig på platsen när PM uttalade sitt hot, bland dem lärare JA. Mot denna bakgrund bedömer tingsrätten att det som PM sagt inte kan anses ha varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för egen säkerhet. AJ har för övrigt själv beskrivit sin reaktion som att han ”tog illa vid sig” och redogjort för att ett viktigt skäl till polisanmälan var att andra elever inte skulle råka ut för samma sak. MM har uppgivit att som hon minns det var det JA som tyckte att det hela skulle polisanmälas och inte AJ. Åtalet ska således ogillas.

Hovrättens dom

Åklagaren överklagade tingsrättens dom och yrkade att hovrätten skulle döma PM för olaga hot enligt åtalet.

Med ändring av tingsrättens dom dömde hovrätten PM för olaga hot till 60 dagsböter. Två ledamöter var skiljaktiga och ville fastställa tingsrättens dom.

Hovrätten anförde följande.

PM har i ett upprört tillstånd uttalat hot mot AJ i syfte att få veta vem eller vilka av dennes klasskamrater som varit inblandade i en tidigare händelse. AJ har beskrivit att PM var arg vid tillfället, att han blev rädd av hotet och att rädslan satt i under längre tid. Hotet har uttalats av PM i egenskap av lärare under skoltid i en upprörd situation och har riktats mot en elev. Hotet har vidare haft den innebörden att PM – vid ett senare tillfälle – avsåg att använda ett tillhygge mot AJ. Detta måste ha framstått som skrämmande för AJ. Att AJ inte lämnade platsen saknar betydelse, inte minst mot bakgrund av att PM gick därifrån. Sammantaget finner hovrätten att hotet varit ägnat att hos AJ framkalla allvarlig fruktan för egen säkerhet till person. PM ska därför dömas för olaga hot. Påföljden kan stanna vid ett bötesstraff.

Överklagandet

PM har överklagat hovrättens dom och yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom ska ogilla åtalet för olaga hot.

PM har till grund för sitt överklagande anförts bl.a. följande. PM har inte rest eller lyft vapen mot AJ men uttalat att han ska slå AJ med ett basebollträ. Oavsett om hotet haft den innebörden att PM vid ett senare tillfälle avsett att använda ett bollträ mot AJ, ett bollträ som inte är visat eller på något annat sätt konkretiserat vad avser material eller storlek utan endast skapat i AJs fantasi, kan PMs uttalande inte ha framstått som så skrämmande för AJ att uttalandet uppfyller rekvisitet allvarlig fruktan för egen säkerhet till person.

PM har som skäl för prövningstillstånd anförts bl.a. följande. Vad gäller muntliga hot finns i underrättspraxis en tendens att bestraffa snart sagt varje yttrande som kan tolkas som ett hot om brottslig gärning. Det kan inte vara rätt att bestraffa snart sagt varje yttrande som kan tolkas som ett hot om brottslig gärning. Rättsväsendet måste fråga sig om varje yttrande som ger upphov till

minsta rädsla eller minsta oro kan anses uppfylla det i lagen angivna rekvisitet ”allvarlig fruktan”, vilket för att beteckna rädsla är ett starkt uttryck. Rätten bör landa i ett det räcker inte med att bara bli rädd eller känna oro det ska vara fråga om ”allvarlig fruktan” och inte bara fruktan. Om Högsta domstolen tar detta som utgångspunkt har domstolen i allt fall stöd av departementschefen (prop 1962:10 s. 108 ff.). I likhet med hovrätten dömer domstolar allt för rigoröst vad avser hotfulla uttalanden. Vägledande uttalanden från Högsta domstolen finns inte.

Grunderna för min inställning

Den rättsliga regleringen

Om någon lyfter vapen mot annan eller eljest hotar med brottslig gärning på sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom, döms, enligt 4 kap. 5 § brottsbalken, för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

I paragrafen stadgas straff för vissa fall av hot oavsett om hotet används som medel för ett tvång eller utan sådant syfte. Olaga hot är ett fridsbrott och syftet med straffbestämmelsen är främst att bereda straffrättsligt skydd för vissa angrepp mot en enskild persons känsla av trygghet till person (liv och hälsa) och egendom (NJA II 1962 s. 127). Olaga hot kan dock också vara ett angrepp på handlingsfriheten. Även om den hotade inte rättar sig efter gärningsmannens önskemål, kan hotet inverka på vad han eller hon företar sig (Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl., s. 61).

Med ”hot om brottslig gärning” förstås en gärning som av en annan person uppfattas som ett påstående om att ett brott kommer att utföras, eventuellt om den hotade inte gör något visst. Hotet behöver inte vara öppet, utan kan vara förtäckt, dvs. vara indicerat, antytt av vad som sägs eller görs. Som anförs av Jareborg m.fl. är ”Jag vet var du bor” en klassiker. Som ett exempel på hot om brottslig gärning anges i straffbestämmelsen lyftande av vapen, för det mesta ett skjutvapen eller en kniv. Det finns, enligt Jareborg m.fl., inte något behov av att definiera vapen; varje lyftande mot annan av ett tillhygge, som kan brukas till orsakande av skada, faller ändå under brottsdefinitionen. Hot om annat än brottslig gärning är inte kriminaliserade som olaga hot. Hotet måste ha kommit till den tilltalades kännedom. (Jareborg m.fl., a.a. s. 61.)

Den rädsla som hotet ska vara ägnat att framkalla ska avse egens eller annans säkerhet till person, avse antingen våld på person (misshandel eller praktiskt taget fullständigt betvingande av kroppens rörelsefrihet) som inte framstår som helt lindrigt eller annan skada på person eller egendom på ett sätt som skulle

medföra lidande, en kännbar förlust eller betydande olägenhet för den drabbade (NJA II 1962 s. 128 och Jareborg m.fl., a.a. s. 61).

För straffbarhet krävs inte att den hotade verkligen blir rädd i det konkreta fallet, det är tillräckligt att hotet normalt duger, *är ägnat*, att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egens eller annans säkerhet till person eller egendom. Att något är ägnat att leda till en följd är ungefär detsamma som att det duger till att under plausibla omständigheter leda till (orsaka) följden i fråga (NJA II 1962 s. 128 och Asp m.fl. Kriminalrättens grunder, 2 uppl. s. 101).

Vidare är enligt bestämmelsen tillräckligt att hotet är ägnat att hos *den hotade* framkalla allvarlig rädsla för att hotet ska verkställas. I bestämmelsen fäster man alltså framför allt avseende vid hur situationen har tett sig från den hotades synpunkt. Bestämmelsen ger också möjligheter att ta hänsyn till andra förutsebara yttringar av gärningsmannens farlighet än dem som direkt sammanhänger med den åtgärd som avses med det framställda hotet (NJA II 1962 s. 128.)

Den hotades fruktan för att hotet ska verkställas ska vara *allvarlig*. Enligt Jareborg m.fl. avses härmed närmast en riskbedömning utifrån den hotades synpunkt (Jareborg m.fl. a.a. s. 62). I förarbetena till straffbestämmelsen om olaga hot redogörs för Straffrättskommitténs förslag till ny straffbestämmelse om olaga hot. Straffrättskommittén hade föreslagit att det skulle vara tillräckligt om hotet varit ägnat att hos den hotade framkalla *fruktan* för hans eller annans liv, hälsa eller välfärd och att det för straffansvar inte var erforderligt att, som tidigare, objektivt befara att hotet ska verkställas. Enligt Straffrättskommittén skulle undantas från det straffbara området sådana fall då det för den hotade var uppenbart att hotet inte kunde vara allvarligt menat liksom sådana fall då hotet annars inte var ägnat att störa den hotades frid, t.ex. därför att det var likgiltigt för den hotade om gärningen kom till utförande, eller därför att den hotade utan olägenhet kan avstyra hotets förverkligande. (Se prop. 1962:10 Del B s. 108 respektive NJA II 1962 s. 128.) Departementschefen anförde vidare följande (prop. 1962:10 Del B s. 108 ff. respektive NJA II 1962 s. 129).

Den väsentliga nyheten i kommitténs förslag, såvitt angår hotelser om brottslig gärning, är att det enligt förslaget är tillräckligt om hotet är ägnat att hos den hotade framkalla farhågor att hotet skall verkställas; innebörden av gällande lag i detta avseende är att det objektivt sett skall föreligga anledning att befara att hotet skall verkställas. Det synes riktigt att i större omfattning än enligt gällande lag beakta hur hotet påverkar den hotade själv. Jag vill därför ansluta mig till kommitténs förslag, dock med den av justitiekanslersämbetet påkallade jämkningen att den hotades fruktan för att hotet kommer att verkställas skall vara allvarlig.

Justitiekanslersämbetets yttrande refererades enligt följande.

Justitiekanslersämbetet har erinrat om att det enligt förslaget icke fordras att den genom hotet framkallade fruktan skall vara allvarlig. Enligt kommitténs motiv skall med det föreslagna stadgandet uteslutas sådana fall, då för den hotade är uppenbart, att hotet ej kan vara allvarligt menat. Även om allvaret i hotet ej är *uppenbart* för den hotade, kan enligt ämbetet förhållandena likväl vara sådana, att något ingripande ej bör ske. En inskränkning på något sätt av det straffbara området, måhända i enlighet med den danska lagen enligt vilken krävs att fruktan skall vara allvarlig, synes därför böra övervägas.

Hotet behöver alltså inte vara objektivt farligt. För att gärningen ska vara straffbar är det utan betydelse om gärningsmannen haft för avsikt att fullfölja sitt hot. Att gärningsmannen faktiskt inte avser att eller inte kan fullfölja sitt hot kan däremot beaktas i mildrande riktning vid straffvärdebedömningen (NJA II 1962 s. 128 och Jareborg m.fl., a.a. s. 62).

I RH 2002:6 fann hovrätten att uttalanden som till ordalagen innefattat dödshot med hänsyn till omständigheterna inte varit ägnade att framkalla *allvarlig* fruktan för ”den hotades” egen säkerhet till person. Vid bedömningen fäste hovrätten vikt vid att den tilltalade tidigare fällt liknande yttranden till målsäganden utan att dessa varit allvarligt menade, att målsäganden vid tillfället varit väl skyddad av andra personer, att dörren varit låst samt att den tilltalade knappast haft möjlighet att sätta några som helst hotelser i verket och att ingen skulle kunna tilltro honom det. Målsäganden hade i förhör uppgett att hon kände viss oro.

Min bedömning

Frågan i målet är om PMs agerande gentemot AJ utgör ett olaga hot enligt bestämmelsen i 4 kap. 5 § brottsbalken.

Domstolarna har funnit det utrett att PM vid det aktuella tillfället har uttalat hot mot AJ av innebörd att han skulle slå denne med ett basebollträ.

Vad PM har uttalat är tvivelsutan rent objektivt ett hot om brottslig gärning, dvs. ett verbalt hot om att skada den hotade med hjälp av ett kraftigt tillhygge, ett basebollträ. Vad ett basebollträ är torde stå klart för de flesta, liksom att slag med ett sådant kan orsaka mycket allvarliga skador.

För att uttalandet ska bedömas som ett olaga hot enligt straffbestämmelsen i 4 kap. 5 § brottsbalken erfordras emellertid också att hotet varit ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen säkerhet till person.

Det är således inte tillräckligt att hotet varit ägnat att hos den hotade framkalla fruktan för egen säkerhet till person. Graden av fruktan har kvalificerats genom tillägget att fruktan ska vara *allvarlig*. Som Jareborg m.fl. anför är det fråga om en riskbedömning från den hotades synpunkt. Vad som ska avses med

rekvisitet ”allvarlig fruktan” framgår inte tydligt i vare sig förarbeten eller genom praxis. De förarbetsuttalanden som redovisas ovan bör enligt min uppfattning tolkas så att från det straffbara området ska undantas, i vart fall, inte bara fall där det för den hotade varit uppenbart att hotet inte kunde vara allvarligt menat utan också vissa andra fall där det för den hotade inte är uppenbart att hotet inte var allvarligt menat; det kan t.ex. vara fråga om fall där den hotade tror eller anar att hotet inte är allvarligt menat (jfr Jareborg m.fl., a.a. s. 62). Enligt min bedömning bör bestämmelsens ordalydelse inte hindra en sådan tolkning och tillämpning, även om ”allvarlig fruktan” i gängse språkbruk närmast torde föra tankarna till mycket stark och påtaglig rädsla (jfr Utredningen om ett modernt och starkt straffrättsligt skydd för den personliga integritetens betänkande Integritet och straffskydd SOU 2016:7 s. 343).

Vid avgörande av om ett verbalt hot varit ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen säkerhet till person måste flera olika omständigheter beaktas. Av betydelse torde bl.a. vara vilka åtgärder som avses med hotet, sättet på vilket hotet uttalas, parternas relation till varandra, hur gärningsmannen agerar i övrigt och vad den hotade känner till om gärningsmannens agerande sedan tidigare. Det viktiga är hur hotet har tett sig från den hotades synpunkt i den konkreta situationen.

PM har sagt till AJ att han ska slå honom med ett baseballträ om han inte berättar vem som gjort en viss sak (hängt upp en trampbil i taket). AJ har själv uppgett att han var arg och förbannad vid tillfället. AJ har också uppfattat PM som arg. AJ har vidare uppgett att han tog illa vid sig av hotet, att han kände sig rädd för PM, att rädslan satt i en tid och att han var rädd för att prata med PM och vistas i samma lokaler som honom. Enligt min bedömning har inget framkommit i målet som tyder på att AJ kunnat ana eller tro att PM inte menade allvar med hotet. Jag instämmer vidare i vad hovrätten anfört om att det saknar betydelse att AJ inte lämnade platsen, bl.a. eftersom PM själv gick därifrån. Det är självfallet högst olämpligt att en lärare uttalar hot mot en elev på sätt som skett i detta mål, oavsett om hotet var allvarligt menat eller inte, men vid bedömningen av om hotet varit ägnat att hos AJ framkalla allvarlig fruktan för att det skulle verkställas torde det dock sakna betydelse att hotet uttalades av PM i egenskap av AJs lärare.

Av ovan angivna skäl delar jag hovrättens slutsats att hotet i den konkreta situationen varit ägnat att hos AJ framkalla allvarlig fruktan för sin egen säkerhet till person.

Vidare måste PM ha insett att hotet skulle kunna framkalla allvarlig rädsla hos AJ.

Hovrättens dom ska således stå fast.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, s. 54:26).

Frågan i detta mål om det hot som den tilltalade framställt, att han ska slå målsäganden med ett basebollträ, var ägnat att hos målsäganden framkalla *allvarlig fruktan* för hans säkerhet till person.

Det framstår inte som helt klart vad som ska läggas i rekvisitetet ”allvarlig fruktan”. Tydlig ledning ges varken i förarbeten, doktrin eller praxis (se bl.a. prop. 1962:10 Del B s. 118 ff., NJA II 1962 s. 128 f., Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl. s. 62, Dahlström m.fl., Brott & Påföljder, 5 uppl. s. 128 ff., Leijonhufvud m.fl. Brottsbalken En kommentar, 4:5 s. 2, RH 2002:6 och SOU 2016:7 s. 342 f.).

I RH 2002:6, där uttalanden som till ordalagen innefattat dödshot med hänsyn till omständigheterna inte ansetts ägnade att framkalla allvarlig fruktan för den hotades egen säkerhet till person, anförde hovrätten följande.

Vad gäller muntliga hot har i underrättspraxis sedan mycket lång tid funnits en tendens att bestraffa snart sagt varje yttrande som kan tolkas som ett hot om brottslig gärning. Minsta rädsla eller oro har ofta ansetts uppfylla det i lagtexten angivna rekvisitet ”allvarlig fruktan”, vilket för att beteckna rädsla är ett jämförelsevis starkt uttryck. Här må anmärkas att straffrättskommitténs föreslagna ordval ”fruktan” ändrades i lagstiftningsärendet efter remissyttrande av JK, till vilket departementschefen anslöt sig, till ”allvarlig fruktan” (se prop. 1962:10 s. 108 ff.) och att den vanligen använda brottsbalkskommentaren i detta hänseende kan vara vilseledande, eftersom den reservationslöst återger vad straffrättskommittén anförde om sitt förslag innan den angivna begränsningen av det straffbara området för hotelser gjordes. Vägledande avgöranden från Högsta domstolen finns ej.

Såvitt jag har kunnat finna har Högsta domstolen hittills inte prövat något fall som gäller frågan om var den nedre gränsen för straffbart olaga hot ska gå utifrån hur rekvisitetet ”ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen säkerhet till person eller egendom” ska tolkas. Enligt Utvecklingscentrum Göteborg, som inom Åklagarmyndigheten har ett särskilt ansvar för frågor som rör olaga hot och som följer utvecklingen av praxis, finns vissa tendenser hos

domstolarna att döma för olaga hot också i fall som kan betecknas som gränsfall i förhållande till om kravet på ”allvarlig fruktan” verkligen är uppnått.

Utredningen om ett modernt och starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten framhåller att det från praktikerhåll anförts att domstolarna ibland endast gör en ”semantisk” prövning av det som uttalats och dömer för olaga hot utan att fullt ut beakta sammanhanget. Vidare påvisar, enligt utredningen, vissa hovrättsavgöranden svårigheterna att förutse i vilka fall något bedöms vara ägnat att framkalla allvarlig fruktan, t.ex. RH 2002:6 och Svea hovrätts dom den 9 september 2014 i mål nr B 10961-13 (SOU 2016:7 s. 342).

Att viss osäkerhet råder i praxis om hur rekvisitet ”allvarlig fruktan” ska tolkas illustreras också av att domstolarna i detta fall kommit till olika slutsatser när det gäller om hotet hos målsäganden varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för hans säkerhet till person.

Mot denna bakgrund anser jag att Högsta domstolen genom en prövning av detta mål skulle kunna ge klargörande uttalanden kring vad som ska läggas i uttrycket ”allvarlig fruktan” i den mening som avses i straffbestämmelsen om olaga hot i 4 kap. 5 § brottsbalken.

Målets utgång är emellertid i viss utsträckning beroende av hur bevisningen i målet värderas, vilket kan tala emot att målet är lämpligt för en prövning i Högsta domstolen när det gäller om hotet varit ägnat att framkalla allvarlig fruktan för att det skulle kunna verkställas. Såväl tingsrätten som hovrätten har dock funnit det utrett att PM hotat AJ på sätt åklagaren gjort gällande.

De förändringar i straffbestämmelsen om olaga hot som träder i kraft den 1 juli 2016 (prop. 2015/16:113) har ingen betydelse för den fråga som är aktuell i detta mål.

Det som i någon mån talar emot en prövning av målet i Högsta domstolen, eftersom ett avgörande relativt snabbt skulle kunna bli inaktuellt, är att Utredningen om ett modernt och starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten i betänkandet Integritet och straffskydd SOU 2016:7 föreslagit vissa förändringar i bestämmelsen om olaga hot i 4 kap. 5 § brottsbalken, bl.a. att rekvisitet ”allvarlig fruktan” ersätts med ”allvarlig oro”. Enligt utredningen innebär förslaget ett något lägre krav på den reaktion som hotet typiskt sett ska ha framkallat hos målsäganden; det räcker med allvarlig oro i stället för som tidigare allvarlig fruktan för att straffansvar ska inträda. Utredningen menar dock att den nya lydelsen i praktiken innebär en anpassning till och kodifiering av hur paragrafen till största uträkning redan har kommit att tillämpas. (A. bet. s. 592.) Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2017. Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu i Regeringskansliet.

Trots de ovan redovisade argumenten emot prövningstillstånd vill jag inte motsätta mig att Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Skövde (AM-114056-15)
Assistentåklagaren Caroline Ersmarker